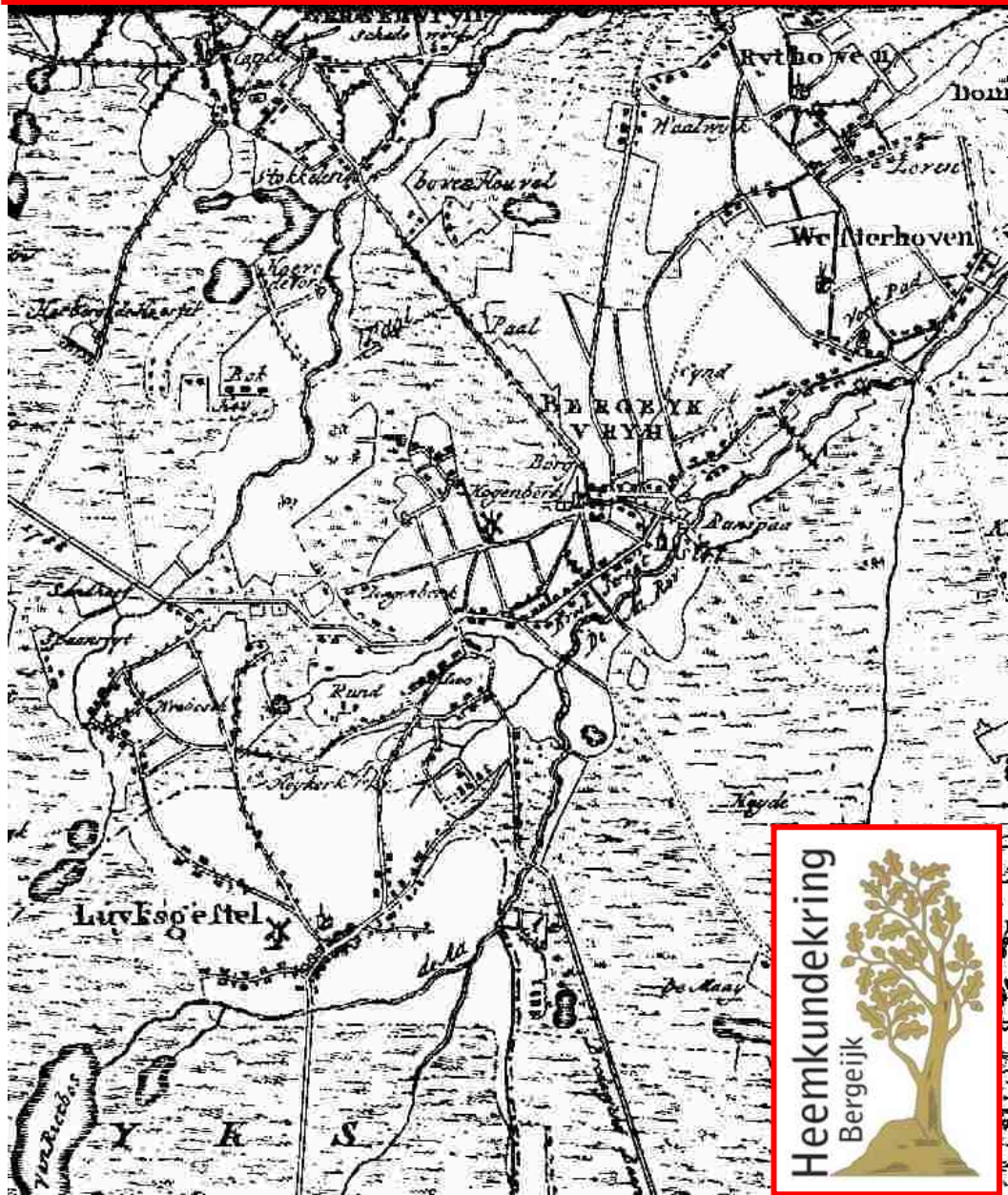

DE KEERSOPPER

Jaargang 15

Nr. 58

juni 2020

DE KEERSOPPER

NR 58

juni 2020

TERUG NAAR BETERE TIJDEN....

De situatie waarin we nu geheel buiten onze schuld en tegen onze zin zijn verzeild geraakt staat schrijvers en bladenmakers niet toe half werk te leveren. Dat geldt ook voor een alleszins bescheiden pennenvrucht als de Keersopper. Onze redactie is er dan ook stevig tegenaan gegaan en heeft het vuur uit de sloffen gelopen om haar lezers een gevarieerd aanbod voor te schotelen. Het motto *Terug naar betere tijden* ligt nu meer dan ooit voor de hand. Ziehier de ‘ontsnappingsroute’ die wij voor u hebben bedacht.

Frits van der Heijden neemt ons mee naar de lang vervlogen tijd waarin we ons dagelijks mochten verheugen in het bezoek van de groenten-, melk-, vis-, kolen-, kaas-, boter-, ijzer- en ijscoboeren. Op minder dan anderhalve meter gevolgd door de bakker en de kruidenier, met in hun kielzog handelaren in knopen, manufacturen, hazen- en konijnenvellen, borstels en wollen dekens. Frits van der Heijden laat ze rijk geïllustreerd en met smaak beschreven de revue passeren. En heeft dus geen half werk geleverd. Hij kent ze met naam, toenaam en negotie, compleet met hun persoonlijke eigenaardigheden. Zo’n artikel waar je blij van wordt. Omdat het een feest van herkenning vormt.

Dat geldt ook voor de ode aan *Skôn B’rgaaiik*, een gedicht uit de nalatenschap van onze dorpsgenoot Jan van Gestel. Hij schreef het in 1990. Het werd eind vorig jaar voorgelezen bij zijn uitvaart. Behalve en flinke scheut nostalgie levert het ook een mooi tijdsbeeld op. En de klank van een

inmiddels bijna verdwenen dialect. Allemaal redenen om het aan de vergetelheid te ontrukken.

Vergetelheid. Ook een fruitige appel kan eraan ten prooi vallen. Dat blijkt uit het relaas van Theo Antonis, die aandacht vraagt voor een in Bergeijk

geboren en getogen appel, ontsproten aan de paradijselijke hof van P. J. G. Aarts, burgemeester annex fruitkweker. Aarts gaf hem de eervolle naam *Pater van den Elsen* mee, een geestelijke die bekend stond als de *apostel van de Brabantse Boeren*.

De naam behoedde de appel niet voor vergetelheid. Evenmin als de kwaliteiten van de vrucht, die door kenners werden geprezen als ‘bij rijpheid schitterend rood gekleurd, het vruchtvleesch zuiver wit, saprijk en frisch zuur van smaak’. De appel werd geen succes. Misschien was de naam toch een handicap.

Levendig is daarentegen nog steeds de herinnering aan een heel andere grootheid uit Bergeijk, de legendarische dokter Albert Smulders. Ouderen onder ons herkennen in hem de profeet van de *periodieke onthouding*, een door de Roomse Kerk schoorvoetend en onder voorwaarden erkende mogelijkheid om ongewenste zwangerschappen te voorkomen.

Dokter Smulders had nog veel meer bekwaamheden, zoveel zelfs dat hij als ‘de wonderdokter van Bergeijk’ de geschiedenis inging. Een boeiende figuur, zoals te leren valt uit het fraaie portret dat onze redacteur Ad Tilborghs van hem schreef.

Het geheel overziende, kunnen wij een zucht van tevredenheid niet onderdrukken. Op gepaste afstand wensen wij u veel leesplezier.

Cas van Houtert (eindredacteur)

DE JAREN WAARIN DE HANDEL AAN DE DEUR FLOREEERDE

Alweer een bestelbus op een ongelukkig punt geparkeerd. PostNL, DHL, UPS, GLS en nog veel meer van die pakketbezorgers zetten hun vervoermiddel soms zo maar ergens neer. Tegenwoordig is het heel normaal dat men via internet bestellingen doet en dat vervolgens de briefjes in de brievenbus vallen met de boodschap dat het verwachte pakketje is afgeleverd bij bureu. Meestal senioren die thuis zijn. Zo'n 60 tot 70 jaar geleden was dat heel anders. Er was geen internet; de mensen waren aangewezen op andere mogelijkheden om aan huis spullen te kopen.

De Olieboer

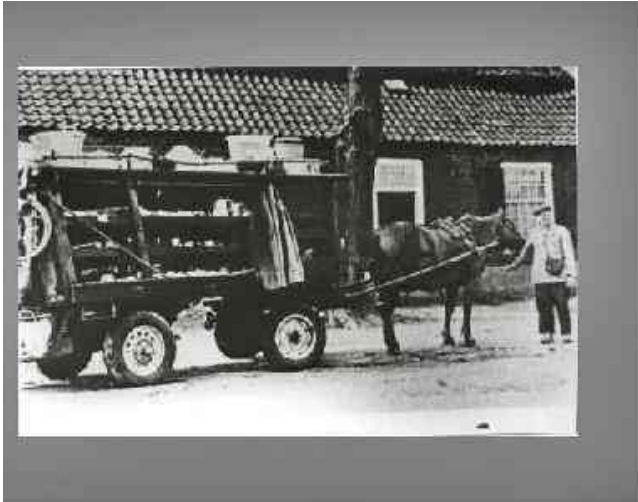

Er was nog geen (aard)gas; men was aangewezen op 'bronolie', ofwel petroleum voor kookstelletjes en olielampen. De boeren gebruikten stallampen, vooral in de winter. Ze hadden nog niet overal elektra. Ook hadden ze stal- of stormlampen nodig als zij met paard en wagen in het donker de weg op moesten. Vóór waren twee witte lantaarns nodig en linksachter een rode. Koken deed men vaak op

petroleumstelletjes om te voorkomen dat ook in de zomer de kachel moest worden gestookt, bijvoorbeeld om soep te trekken. Voor de leverantie van brandstof kwam de 'olieboer' langs de deur. In 1918 begon Willem Kolen uit de Broekstraat olie aan huis te verkopen. Hij deed dit met de hondenkar. In 1930 stapte hij over op de bakfiets en daarna op paard en wagen. Hij had een aantal vaten met petroleum op zijn wagen en tapte daaruit de oliekannen van vijf liter vol. Zoon Jan ging, toen hij dertien was, op woensdagmiddag ook langs de deur om 'bronolie' te verkopen. Dit was het begin van Oliehandel Kolen in Bergeijk.

Huishoudelijke artikelen en ijzerwaren

Petroleumstelletjes waren niet overal te koop. Pietje Tijssen uit Riethoven kwam met paard en wagen langs de deur en verkocht ze. Hij had een wagen vol huishoudelijke artikelen en ijzerwaren, onder andere emmers, pannen, wasteilen, blikken, pannensponsen, bezems, schoppen,

kettingen en schakels. Achter in zijn wagen had hij breekbare waren bij zich. Ook kalkeieren. Die werden in de legnesten van de kippen gelegd met de bedoeling dat de kippen daar hun eieren bij legden. Kippen leggen hun producten namelijk het liefst op plaatsen waar al andere eieren liggen. Zijn wagen had een opbouw in vier lagen, met aan de zijkanten een afscherming van zeiltjes. Op de zijkanten had hij een spreuk aangebracht: *Uit het oosten kwamen de wijzen en die kochten hun spullen bij Piet Tijssen.*

De Kaasboer

Kees, met een zwarte jas en een zwarte pet op, fietste al in 1951 om de vier weken met zijn transportfiets vol kaas door Bergeijk. Hij kwam helemaal uit Huizen en had zoveel klanten dat hij niet in één dag rond kon komen. Hij bleef meestal twee nachten slapen bij Bertha van Gompel-van Zutphen, die een snoepwinkeltje had naast Beukenhof. De kaas werd door Spoorkes, het expeditiebedrijf van P. J. Spooren, bij de familie van Gompel afgeleverd. Daar werd

hij in de kelder opgeslagen tot Kees kwam. Op zijn ronde ging hij 's middags meestal bij de familie Schrijvers op de Weebosserweg een bord soep en een boterham eten. Tegenwoordig komt kleinzoon Bert Vlaanderen uit Huizen nog steeds met kaas en eieren in Bergeijk bij de kinderen Van Gompel en ook van de familie Schrijvers.

De knopenman

De moeders maakten in die tijd zelf nog wel kleren. Daarvoor hadden ze garen, knopen, elastiek en dergelijke nodig. Ritssluitingen kende men amper. Soms kwam een zigeunerin met een mand rond. Ook was er een mannetje op een fiets, later een bromfiets met daarop een groot koffer. In mijn herinnering heette hij Toontje. In dat koffer had hij het nodige gerei. Het verhaal deed de ronde dat een Bergeijkse vrouw een en ander van hem had gekocht en hem vervolgens een kop koffie had aangeboden. Bij het afrekenen moest hij die wel betalen. De mensen liepen, ook vanwege het werk, vaak in overalls en 'manchesterse' broeken. Toontje Davids uit Valkenswaard kwam met overalls aan de deur. De mensen hadden het nog niet zo breed en laptten de overalls vaak eigenhandig op. Rondlopen met een gat in een overall of een 'manchesterse' dan wel 'floere' (velourse) broek kon niet. Er werd een lap over het gat gestikt en soms weer een volgende lap daar half overheen. Soms lappen in verschillende kleuren, wat een wonderlijke aanblik opleverde. Tegenwoordig is het mode om met een gat in de broek rond te lopen. Daarvoor moet je dan ook nog duur betalen.

Blindenzorg

Harrie Gijsbers uit Bergeijk reed met een wagen van de Blindenzorg langs de deuren. In 1874 was de legendarische frater Adrianus naar het blindeninstituut 'Henricus' in Grave gekomen. Een man met bijzondere ideeën. Hij was mede-uitvinder van een koperen schrijfplaatje, waarmee blinden 'ziendenschrift' konden schrijven. Ook had hij het zogenaamd

Graafs rekenbord bedacht, een hulpmiddel voor het rekenonderwijs dat internationaal toegepast zou worden.

In 1893 begon hij een borstelmakerij. Die kwam tot grote bloei. Zij gaf de bewoners van ‘Henricus’ gelegenheid zich nuttig te maken en extra

inkomsten te verwerven.

Er reden diverse wagens rond om de borstels, bezems en deurmatten aan de deur te verkopen. Harrie Gijsbers heeft dit gedaan van 1953 tot aan zijn pensioen in 1991. Elke drie maanden deed hij zijn ronde in de Kempen, van Valkenwaard tot

Hilvarenbeek. Bijvoorbeeld een dag Westerhoven, een dag Riethoven, een dag Weebosch, twee dagen Luyksgestel en drie dagen Bergeijk. Zijn assortiment breidde zich geleidelijk uit. Dikwijls kreeg hij te horen: ik ben blij dat je er bent; ik zat al op je te wachten. De tijden veranderden; de borstelmakerij werd gesloten. Harrie ging na veertig jaar met pensioen. Hij kon met voldoening op zijn loopbaan terugkijken.

De melkboer.

In Bergeijk kwamen Jac. Slenders, Cees (Boer) Jacobs, Sel Snel (Snellens), Melchers en Pietje Noten langs de deur met melk. Eerst met de bakfiets, later met paard en wagen, en daarna met een bestelbus. Ze hadden losse dagmelk, mulk (karnemelk), mulkepap (gortpap), flessenmelk en boter bij zich. Bij een aantal bewoners zag je een kan, pan of enkele lege flessen aan de voordeur staan. Dan was de melkboer op komst. Hij tapte bij voorbeeld één of meer liters melk uit zijn grote melkbussen en deed die in de kan of pan. Een keer per week werd er afgerekend. Cees Boer en Sel Snel reden met paard en platte wagen; om te voorkomen dat het paard doorliep als zij naar de deuren gingen, deden zij een ketting met een haak in de velgen. Die velgen waren meestal afkomstig van een oude auto.

De haak was de noodrem. Sel Snel stond in de Patronaatstraat met zijn melkkar, toen zijn paard ergens van schrok en er met zijn melk vandoor ging. Hij moest er rennend achteraan tot bijna in Den Hoek.

De visboer

In de 50-er jaren kwam ook de visboer geregeld langs. Zwarthoed uit Valkenswaard deed zijn ronde in Bergeijk en Luyksgestel. Bergeijkenaar Willy

Loos verkocht in die tijd ook vis aan huis met een bakfiets. In de bak had hij voor de koeling van de verse vis een paar zinken bakken met ijsblokken geplaatst. Zijn sortering was minder groot dan die van Zwarthoed. Die had diverse soorten verse vis bij zich. Ook had hij bukkem (bokking is gerookte vette haring), zure haring en rolmops (haring met augurken ingerold) bij zich. Bukkem was favoriet want die was langer houdbaar. Ik hoorde van iemand dat ze thuis altijd ruzie hadden over wie het staartje kreeg en wie de hom. Die was zo lekker zout.

Hij is de rechterhand van zijn vader en kan een goed melk stijter als uitheerlijke looper.

Helmonders

Geregeld kwamen er Helmonders langs, om wollen dekens te verkopen. In strenge winters stonden de ijsbloemen op de ruiten en zag je de vorst op vochtige roestige spijkers in het plafond. De woningen kenden in die tijd geen isolatie en al helemaal geen centrale verwarming. Als men op zolder een of meer kamertjes had, afgetimmerd met triplex, dan was daarboven een dak, bedekt met stro of oude holle dakpannen, waartussen stropoppen zaten om tocht, sneeuw en kou tegen te houden. In die tijd waren de gezinnen groot en had men veel dekens nodig. Daarin voorzagen de kooplui uit Helmond, waar verschillende wolfabrieken floreerden.

De boterboer

Cees de Voogd woonde naast ons en werkte op 't Stoom in de boterproductie. Wij noemden hem ook wel 'den boterkloot'. Hij leende vaak onze houten kreugen (kruiwagen). Daarmee haalde hij boter op bij de melkfabriek. Ongeveer 150 meter kruien, dat was wel om te doen. Een van de jongste kinderen bracht de kruiwagen terug met '*de kreugen is bedankt*'. Het was 'goei boter' die hij in kisten deed. Met paard en een gesloten wagen, een soort oud postkoetsje, reed hij naar de Belgische grens in Luyksgestel. Bij het winkeltje van Dijkmans aan de Lommelsedijk kwamen de Belgen zijn boter kopen. Hoe en hoeveel ze die over de grens kregen, is mij onbekend. In draf reed Cees vaak 's morgens weg als wij naar school liepen. Wij gingen dan achter aan zijn kar hangen en draafden mee. Tot dat hij het beu was. Lang duurde dat niet. Dan ging zijn zweep langs zijn kar naar achteren om ons weg te jagen. Toen de boterproductie op 't Stoom stopte, was het voor de boterboer ook afgelopen.

IJzerboer

Vanuit Valkenwaard kwam Pi erre Bekelaar met zijn paard en wagen naar Bergeijk. Hij haalde oud ijzer op en was een concurrent voor de kampbewoners in de Maai. Voor op zijn wagen had hij een schuilhokje gezet om uit de regen en wind te zitten. Langs zijn hokje stond zijn hondje: een boerenfox. Het was een leuk hondje; zo leuk dat mijn vader het kocht. Enkele weken later was Pi erre weer eens met zijn wagen langsgeslagen en was onze fox weg. We hebben niet gezien of hij weer voor op de wagen stond; het zou best kunnen. Het 'foxke' is nooit meer gezien!

Klompenman

Er woonden toen nog veel boeren in Bergeijk. Die hadden op de boerderij klompen nodig. Toen ik naar de lagere school ging tot 1957 liepen wij ook op klompen naar school. Moeder maakte van *manchester* sloffen voor in de klompen. Tegen de kou, maar ook om in de klas, als de klompen uit gingen, aan te houden. We mochten immers niet met de klompen in de klaslokalen. Een klompenmaker uit Schijndel kwam in Bergeijk zijn klompen aan de deur verkopen.

De Kolenboer

De winters waren vroeger veel strenger dan nu, zegt men. Dat zou kunnen. Omdat de huizen niet geïsoleerd waren en vaak tochtig, moest er flink

gestookt worden.

De meeste mensen hadden wel hout om aan te stoken, maar om de kachel aan te houden had men kolen nodig. In Bergeijk waren drie kolenboeren gevestigd, namelijk Toontje van Herk op het Eykereind, (nu Autorijschool van de Moosdijk), Grard Pastoor in de

Broekstraat (Daris, tegenover de Chinees) en Jantje Daas op de Weebosserweg. Op het Loo kwam Lemmens uit Luyksgestel. Zij reden met hun wagens rond en leverden eierkolen, antraciet of briketten af.

Ook hadden zij *slam* in de aanbieding. Dat was nat kolengruis. Het werd meestal buiten op een hoop gekiept. De slam brandde niet zo hard, maar het vuur in de kachel werd er wel mee aangehouden.

Groenteboer

De eerste groenteboeren, die met groenten langs de deuren gingen, waren Bert Vod (Croonen / was voordat hij met groente ventte voddenboer) en Driek van Moll. Bert en Driek woonden allebei op het Eijkereind.

Ook Willy Loos, de visboer, heeft nog een tijdje met groenten gevent.

Toon van Moll, de zoon van Driek, nam zijn vaders handel over en had ook een winkel op de hoek van de dr. Rauppstraat en de Marijkestraat.

Toen Toon na een aantal jaren stopte, nam Frans van der Meijden de zaak

over voor zijn zoon Frans. Die had er al vlug helemaal geen zin meer in en verkocht het zaakje aan Jo Wils. Zijn broer Willeke was intussen ook een groentehandel begonnen, een nieuwe winkel in de Lavendelstraat

(nu stomerij). Ik mocht daar nog wel eens enkele kistjes vroege nieuwe aardappelen naar toe brengen. De broers hadden ieder hun eigen ventgebied: Willeke in Luyksgestel en Jo op de Weebosch en in de Pieles. Hun jongere broer Gerrit ging samen met Jo ook venten. Ze stonden 's maandags op markt in Eersel en dinsdags in Bergeijk. Ze hebben nog lang op zaterdag op 't Hof gestaan. In die tijd hebben ze veel vrachtwagens met groente en fruit verhandeld.

Een andere huis-aan-huis venter was appelboer Jo Wintermans uit Steensel. Hij had diverse soorten appels, peren en sinaasappelen op zijn wagen.

Kruideniers

Friedje Aarts, de vader van wijlen Piet Aarts, reed in de jaren vijftig met paard en wagen door 't Loo en De Weebosch. Hij had op zijn wagen allerlei bakken en kastjes gebouwd waarin hij zijn kruidenierswaren bewaarde. Wij zagen hem geregeld langs de school op 't Loo komen. Het was een opvallend gezicht. Zijn zoon Piet kon er smakelijk over vertellen, want vader verkocht van alles, soms ook wat hij niet op de wagen of in huis had. Dan moest Piet of zijn tweelingbroer Jan met de fiets naar 't Hof om het in een van de winkels te gaan kopen. Vaak moesten ze het dan ook nog bij de klant gaan bezorgen. Piet vond het jammer dat er nooit een foto van zijn vader met span is opgedoken.

Andere kruideniers gingen met een boekje langs hun klanten om de boodschappen op te nemen. Die werden later in de week bezorgd. Op 't Loo was dat Cees de Centra, Cees Lut (Sengers); op het Eykereind was VIVO Bergmans en in de dr. Rauppstraat Jan van Pere gevestigd. De bakkers hadden vaak ook een knecht die het brood met een transportfiets met grote mand rondbrachten.

Toos van de slachter

Toos was een stevige tante, de zus van Frans de Slachter (van Vlerken) van 't Loo. Bij haar ging elk pondje door het mondje. Als ze aan het vleessnijmachien stond, vroeg ze: "Een schijfje?" Dan ging er bij haar ook geregeld een schijfje naar binnen. Ze moest immers keuren (proeven) wat ze verkocht. Toos fietste met haar notitieboekje haar rondjes door Bergeijk om bij haar klanten op te nemen wat ze nodig hadden. De bestellingen werden dan door Ad (Janus) van Jan den Dekker (Antonis) per transportfiets-met-mand bezorgd en afgerekend. Ook de vrouwen van de slachter Jan Smets uit 't Eind en Neeltje Sengers in de Magneestraat gingen met hun boekje rond voor het opnemen van de bestellingen.

De ijscoboer

In onze jeugd kwam de ijscoboer langs de deuren. Met zijn bel aan de ijskar rinkelde hij door de straat, waarna de mensen naar buiten kwamen. In Bergeijk had je Bertje Mollen en Janus van Tinusse, ofwel de Walrus uit de Broekstraat. De Walrus reed bij goed weer zelfs met verschillende ijskarren door Bergeijk.

Hendriks (bijnaam: het snijerke) schept een ijsje in voor Sjef van Lierop.

Stoffenhandel

Vroeger waren de gezinnen een beetje groter dan tegenwoordig en waren er veel kleren nodig. Er was altijd wel iemand die kleren kon naaien of – als hij of zij de naaikunst nog niet machtig was - in opleiding ging bij de naaischool. Natuurlijk hadden ze stof nodig. Dorus Pastoor (Daris) en Janus Willems (voor Van Woerkum) gingen rond met lappen stof, ondergoed en beddengoed. Ook waren er die pakken kwamen aanmeten, zoals Jean Franken en Frits Rijnders.

Konijnenvellen

Meurkens uit Valkenswaard kwam op zijn fiets langs de deuren om konijnenvellen op te kopen. Hij had vaak heel zijn stuur vol hangen met gedroogde konijnenvellen. Je hoorde hem van verre aankomen, want hij riep luidkeels over de straat zijn litanie: “*Hazen- en konijnenvelle, hazen- en konijnenvelle, hazen- en konijnenvelle!!!*”. Veel mensen hielden vroeger konijnen. In het buitengebied waren er ook veel hazen en wilde konijnen en konden de jagers hun jachtlust botvieren. Tegenwoordig hoor je niet meer dat er thuis konijnen geslacht worden. Je ziet dus ook geen konijnenvellenopkoper meer. Waarvoor de vellen gebruikt werden? In fietsmoffen en ander moffen beschermden ze dames tegen de kou.

Tot slot

Venten en verkoop aan de deuren zijn voltooid verleden tijd. Er is overdag trouwens vrijwel niemand meer thuis om de venters te woord te staan; zelfs de gepensioneerden hebben hun (drukke) bezigheden buitenshuis. Gemakshalve kan iedereen tegenwoordig ook via internet zijn boodschappen bestellen. Die worden vervolgens snel thuisgebracht. Het zijn niet alleen jongeren die daar volop gebruik van maken. Anderzijds: het doen van boodschappen kan ook een mooie sociale bezigheid zijn. Hoe vaak zie je de boodschappendoeners niet buurten in of bij de supermarkt....?

Frits van der Heijden

SKÔN B'RGAAIK

Skôn B'rgaaik hoew zèdde gevaore
in den tèèd dä ik 'r wôr.
Ge verloort oew skônste blaore
en toch waore ze nie dor.

Ik ziej oew goei en brave mense
ältè opgeruimd en blèèj,
gaaùw tevréejen en wèinig wense,
't Iééve gi gerust vurbèèj.

ik ziej den tôrre van oew kerreke,
tééke van de godsdienstzin.
ik weet hoew hard dä ge moet werreke
vur de kost, vur oew gezin.

Ik ziej oew boerre mi hun kaare
vaore neffe de zwarte grond.
Ik ziei oewe mais nou stôn in schaare,
wor dä vruuger nog 't kôrre stond.

ik denk dan trug aan Fried Gielen,
diej zaot op de taofel mi naold en draod.
En diej maakte vur hil veul mense,
'n noew pak, p'rsies op maot.

D'r tegenover wônde Kiske Sèngers,
diej de kapper wôs vur groat en klèin.
En hodde nun noewe lôzzie nôddig,
dan moesde bé Iôziepin Theo Dijkstra zèn.

Bé de Spar van Grard Verhoeve,
haolden we ons broad en krentemik.

Vur 'nne lekkere koek of vur e snuupke,
gingen we ne Frans de Sik.

Bert Kroone holde mi z'n handkaar
in ons dörp de todden op.
Ne Jan Alewijn d'r gongen we henne
vur 'n lamp of noewe stop.

Op de kios spulde toen de fanfare.
En äs diej dur ons dorp trok,
liejp veurop Toon de Wit
mi n'n hille skone, groate stok.

In gedaachte vulde zo vur hil oew lééve
wa ge nôit vergééte magt en kant,
wa dä ge aon liefde toch moet gééve
aon 'w aageste B'rgèkse Teuteland.

Jan van Gestel, Bergeijk, 1990

voorgelezen bij zijn uitvaart
op 30 november 2019

DE VERGETEN BERGEIJKSE APPEL

Wie herinnert ze niet de appel- en perensoorten van vroeger. In de supermarkt of op de markt kom je ze niet meer tegen. Je vind hier alleen maar de hedendaagse uitheemse rassen.. Denk eens terug aan de tijd dat menig van ons kon spelen in de boomgaard bij opa en meteen snoepen van de verschillende soorten fruit. Het begon in de zomer met de eerste appels; oogstappels. Later in het jaar kwamen dan de sterappels. Ook de peren moeten we niet vergeten. Opa had van die hele lekkere. We noemden ze 'peren van de put', omdat de boom bij de waterput stond. Mijmerend over dit cultureel erfgoed uit lang vervlogen tijden kom je bij een vergeten appelsoort, die aan de vruchtbare Bergeijkse grond is ontsproten; namelijk de 'Pater van den Elsen'.

Op 4 maart 1935 verscheen in de Nieuwe Vlaardingsche courant het volgende artikel.

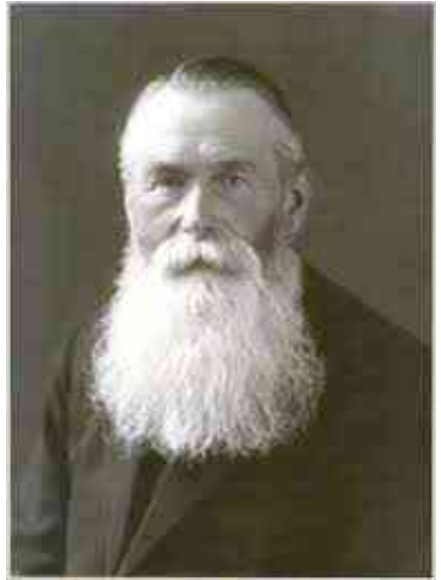
“Een nieuwe appelsoort. – De kweker P.J.G. Aarts te Bergeyk heeft uit zaad een nieuwe appelsoort gekweekt, die de naam draagt Pater van den Elzen, waarvan het maandblad

van de Pomologische vereeniging ‘De Fruitteelt’ de volgende bijzonderheden geeft. Het blad van den boom is grof, donker groen, van het type Goudrenette bij goeden stand. De groei is sterk, het hout kort gespoord en vrij van kanker. De tak geeft den indruk van groote vruchtbaarheid.

De vrucht is groot, meer hoog dan breed, naar de kelk spits toelopend. De kelk is vtij diep, regelmatig, de steel dun, diep ingeplant. De vrucht wordt bij rijpheid schitterend rood gekleurd, geheel geteekend met lichte puntjes, bij den steel zeer weinig roestig. Later in den tijd wordt de schil vetachtig, wat in den regel een teeken is van goede duurzaamheid. De appel is eetbaar in December en kan daarna nog goed bewaard blijven. In 1934 was de duurzaamheid minde goed te controleren, doordat algemeen dit jaar de vruchten slecht van duur waren. Vermoedelijk zal de vrucht aan duurzaamheid nog winnen, wanner de boom wat ouder wordt en de vruchten minder groot worden. Het vruchtvleesch is zuiver wit, saprijk, frisch zuur van smaak."

Wie was P.J.G. Aarts?

Petrus Josephus Godefridus (Piet) Aarts werd geboren op 27-11-1863 te Bergeyk als zoon van Franciscus Aarts en Barbara van de Ven. Hij trouwde met Isabella Maria Quaeyhaegens (1866-1912). Ze kregen een zoon en drie dochters. P.J.G. Aarts was burgemeester van Bergeyk van 1894 tot 1930 en van Luyksgestel van 1925 tot 1937. Hij overleed vier jaar nadat zijn appelsoort wereldkundig was gemaakt op 4 maart 1939 te Bergeyk. Naast burgemeester was hij handelaar in zaden en kweker van bomen en heesters. Als burgemeester promootte hij de oprichting van coöperaties. Hij kwam op voor boerenbelangen; zoals ontginningen, waterbeheersing en zuivelverwerking. Hij was ook de drijvende kracht achter de bouw van de zuivelfabriek St. Bernardus.

Mr. A.E.J. baron Van Voorst tot Voorst bracht als Commissaris van de Koningin in Noord-Brabant regelmatig werkbezoeken aan Bergeyk.

Hij maakte van zijn werkbezoeken beknopte verslagen. Zo schreef hij bij zijn bezoek op 11 augustus 1899: *“De burgemeester woont te Loo; hij schijnt daar groote zaken te drijven in boom- en bloementeelt; om iets te doen tot verbetering van het paardenras had hij zes Belgische hengstveulens gekocht, die hij wilde opvoederen tot fokhengsten; hij betreurde het zeer, dat hij met die beesten niet kon dingen naar aanhoudingsbijdragen”*.

Bij het volgende bezoek op 9 maart 1907 noteerde hij: *“Burgemeester Aarts mag met groote voldoening terugzien op wat hij gedurende zijn burgemeesterschap in het belang van de gemeente tot stand bracht. Hij klaagde, dat hij het erg druk had, en om die reden zijne boomkwekerij (11 ha.) er wel aan zou willen geven, wanneer hij zijn zaak tegen een redelijken prijs aan een ander kon overdoen”*.

Op 12 mei 1911 signaleert de commissaris de wedijver tussen 't Hof en 't Loo. Hij schrijft: *“Er bestaan in Bergeyk eigenaardige moeilijkheden: naijver van het Hof op het Loo; de menschen van het Hof achten zich beter dan die van het Loo; men vindt het niet goed, dat de burgemeester op het Loo woont; de burgemeester komt niet genoeg op het Hof. Bovendien de burgemeester heet Aarts, en de naam Aarts is in Bergeyk weinig gewild, omdat zich daaraan bittere herinneringen uit vroeger dagen vastknoopen; gedwongen winkelnering en dergelijke. Op de persoon van den burgemeester weet men echter niets aan te merken; jammer, dat de man geen sterke gezondheid heeft, en daardoor veel tehuis moet zitten, althans gedurende den afgeloopen winter”*.

Bij het laatste werkbezoek van de baron op 17 juli 1924 signaleert hij: *“Het frappeerde mij, dat burgemeester Aarts*

omtrent veel, dat ik vroeg, minder goed op de hoogte bleek dan de wethouder Van Veldhoven. Deze laatste, een sigarenfabrikant, scheen zich gaarne op den voorgrond te dringen”.

Oud burgemeester Piet Aarts ligt begraven op het kerkhof van 't Loo. Het graf bevindt zich echter in een deplorabele toestand.

P.J.G Aarts vernoemde zijn appelsoort naar Gerlachus van den Elsen (1853–1925), een pater van de Abdij van Berne te Heeswijk. Deze was de grondlegger van de Noord-Brabantse Christelijke Boerenbond (nu Z.L.T.O.). Pater van den Elsen was net als Piet Aarts een groot voorstander van boerencoöperaties. De pater stond dan ook aan de wieg van vele coöperaties. Wat hem de eretitel van ‘Boerenapostel’ opleverde.

Theo Antonis

Gebruikte bronnen:

- *Nieuwe Vlaardingsche courant; 04-03-1935*
- *www.bhic.nl*
- *nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_burgemeesters_van_Bergeijk*
- *Peter Meurkens – Bergeijkse notabelen 1800-1920*
- *A.W. van den Hurk, 'Elsen, Godefridus van den (1853-1925)*

Foto's:

- *Appels - <https://library.wur.nl/>*
- *PJG Aarts - BHIC*
- *Graf PJG Aarts – Theo Antonis*
- *Pater van den Elsen – beeldbank Heemkundekring Nistelvorst*

ALBERT SMULDERS, DE WONDERDOKTER VAN BERGELJK

Albert Josephus Maria Smulders werd op 26 december 1913 geboren als het zesde kind van Johan Smulders en Jeanne van Deene. *Van harte, luidde een felicitatie, gaat zoo voort en ge zult vader Abraham naar den kroon steken.* Dat gebeurde inderdaad. Terwijl Abraham bij al zijn vrouwen niet meer dan zeven kinderen verwekte, kwamen er bij Johan en zijn Jeanne uiteindelijk liefst twaalf, al werden twee kinderen dood geboren en stierf er één al heel jong.

De vader van Albert was als gestichtsarts verbonden aan Huize Assisië bij Udenhout (een instelling voor zwakzinnige jongens en mannen). In 1930 maakte hij naam met een publicatie over 'Periodieke Onthouding'. De methode berustte op het bepalen van de vruchtbare periode van een vrouw tijdens haar cyclus. De reacties op dit (zeker voor katholieken) revolutionaire idee waren overweldigend. Stapels brieven van echtparen, maar ook van huisartsen en zielzorgers die gebukt gingen onder de dilemma's in spreekkamer en biechtstoel. Periodieke onthouding in het huwelijk werd door de kerk als middel om zwangerschap te voorkomen

geaccepteerd als alternatief voor de totale onthouding.

1919. Het gezin Smulders. Albert met hand voor zijn mond, is nummer zes. Met vader Johan Smulders en moeder Jeanne van Deene.

De student

Zoon Albert trad in de voetsporen van zijn vader en ging geneeskunde studeren, in Utrecht. Maar hij had de grootste moeite zich op zijn medicijnenstudie te concentreren. Liever ging hij college lopen op het Kunsthistorisch Instituut. Hij volgde speciale colleges van natuurfilosofen en ging graag naar toneelvoorstellingen. Ook correspondeerde hij met vooraanstaande wetenschappers. Hij las enorm veel, Nederlandse poëzie maar ook filosofische, theologische en medisch-historische werken, soms ook in het Duits of het Frans. Hij polemiseerde met Godfried Bomans en met mensen van de NVSH (Nederlandse Vereniging voor Seksuele Hervorming).

In die tijd was hij een prominent lid van Utrechtse studentenvereniging Veritas. Daar heeft hij veel sporen nagelaten.

Na vier jaar deed hij toch zijn kandidaats. Het resultaat: na drie maanden herkansing. Maar als hij na drie maanden opnieuw examen moet doen, durft hij niet... Vader Johan was woedend en weigerde voor het komende jaar het college- en examengeld te betalen. Begin juli 1939 kwam toch eindelijk het telegram: *Kandidaat Albert*. Vader Johan heeft het net nog kunnen meemaken.

De praktijk

In maart 1942 slaagde Albert voor zijn doctoraal en kon hij aan zijn coschappen beginnen. Op 29 juni 1943 ging hij aan de slag in de praktijk van de Bergeijkse huisarts Hoyneck van Papendrecht. De toen 16-jarige dochter des huizes zou op 11 juli 1947 zijn vrouw worden. Haar vader had kort daarvoor een hartinfarct gekregen. En zo kon het gebeuren dat Albert bijna op zijn trouwdag de praktijk van zijn schoonvader overnam. Daarmee begon een nieuwe fase in zijn roerige leven waarin hij zich de eretitel 'Wonderdokter van Bergeijk' verwierf.

Als huisarts bemoeide Albert zich actief met allerlei welzijnsthema's. Belangrijker nog dan zijn nevenfuncties waren zijn voordrachten in heel Noord-Brabant, in cafézaaltjes, patronaatsgebouwen of, op zondagmiddag, in de kerk vanaf de preekstoel. Zo gaf hij EHBO-cursussen in de dorpen.

In het jongeren centrum in Valkenswaard sprak hij over “Huwelijk en kuisheid”. Ook gaf hij medisch-seksuele voorlichting aan leerlingen van de Tilburgse Hogere Textielschool en andere opleidingen. Geen overbodige luxe; zo was er een vrouw die na anderhalf jaar huwelijk aan Albert schreef: *Tot nu toe hebben we nog nooit de huwelijksdaad gesteld. Ik durf niet dokter. Nu begint mijn man er erg naar te verlangen. Maar als het avond wordt dan zakt me de moed weer in de schoenen.*

De seksuele worsteling greep enorm om zich heen. Natuurlijk las Albert het nodige over huwelijk en seksualiteit, ook “genotzuchtige” boeken als *Het volkomen huwelijk* van Van der Velde waarvan de Kerk lezing had verboden. Hij vroeg dan wel eerst netjes ontheffing bij het bisdom. Nog in

1955 gaf de Bossche bisschop Mutsaers persoonlijk hem een schriftelijke ontheffing, met daarbij, ter bescherming van andermans zielenheil, de toevoeging:

Dit verlot is strikt persoonlijk. U dient maatregelen te nemen dat het niet in handen van onbevoegden komt.

*Utrecht, kort na de oorlog.
Albert met zijn verloofde
Willy Hoyneck van
Papendrecht, dochter van de
huisarts van Bergeijk.*

Albert probeerde op zijn manier de nood te lenigen en bekritiseerde wel degelijk de meest conservatieve uitingen van de Katholieke leer. Maar hij bleef in essentie een katholiek van de oude stempel. Een krachtig pleitbezorger van het

katholieke wereldbeeld met een hoofdrol voor het gezin. In het R.K. Artsenblad zette hij in 1954 zijn gedachten aldus uiteen: (...) *Ik geloof dat het katholieke levensgevoel pas aan een gezin van 5 à 7 kinderen voldaanheid beleeft. En dit staat in elk geval onomstotelijk vast: er zijn meer gelukkige grote, dan tevreden kleine gezinnen.*

In de jaren daarna werden de gezinnen kleiner en werd Nederland volgens de statistici steeds gelukkiger. Zelfs Albert Smulders kon het tij van de grote historische processen niet keren. Zelf kreeg Albert acht kinderen en was daar zeker gelukkig mee, maar hij kon niet verhinderen dat zijn dochters uiteindelijk de kant van de Dolle Mina's kozen en *baas in eigen buik* werden.

Albert Smulders, overal bij betrokken, een publieke figuur, zeker in Brabant en Bergeijk.

Vanaf 1961 werd Albert Smulders opgevolgd door dokter Ton Christiaans (1928-2015) die evenals hij in Utrecht had gestudeerd. Albert vertrok toen uit Bergeijk en werd tot aan zijn pensioen hoofd van de GGD in Breda. Hier overleed hij, 96 jaar oud, op 25 maart 2010.

Ad Tilborghs

- *Deze bijdrage is gebaseerd op een artikel dat eerder verscheen in het reünistenblad van de Utrechtse studentenvereniging Veritas (april 2017). En de bewerking ervan in 2019 door Gerard van de Schootbrugge (Espunt.nl)*

IN BEHEER VAN HEEMKUNDEKRING BERGELIJK GESTELD

*Bronzen plaquette
uit 1989 van de
oprichters van
Center Parcs*

*Schilderij door
Streekorgaan
Kempenland
aangeboden bij
opening van het
gemeentehuis*

Gedurende heel veel jaren beheerde heemkundekringlid Jaap Bussing in het gemeentehuis museale en papieren archivalia namens de gemeente. In april 2020 beëindigde Jaap zijn taak en werd zijn werkruimte voor een ander doel bestemd. Diverse cultuurhistorisch waardevolle stukken werden hierna aan de zorg van Heemkundekring Bergeijk toevertrouwd. Op de vorige pagina een paar foto's van stukken uit de waardevolle collectie.

Martien Veekens

IN DIT NUMMER

Terug naar betere tijden <i>Cas van Houtert</i>	pag. 1
De jaren waarin de handel aan de deur floreerde <i>Frits van der Heijden</i>	pag. 3
Skôn B'rgaak + <i>Jan van Gestel</i>	pag. 13
De vergeten Bergeijkse appel <i>Theo Antonis</i>	pag. 15
Albert Smulders, de wonderdokter van Bergeijk <i>Ad Tilborghs</i>	pag. 19
In beheer van Heemkundekring Bergeijk gesteld <i>Martien Veekens</i>	pag. 23

Redactie: info@heemkundekringbergeijk.nl
*Cas van Houtert, Jaap Bussing, Ad Tilborghs en
Martien Veekens (tevens vormgeving en productie
in samenwerking met Cees van Thoor)*

Gratis voor leden van de Heemkundekring Bergeijk

Losse nummers: €4,00 per stuk

ISSN: 2213-820X